

Рижков Е.В.

кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри економічної
та інформаційної безпеки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Поширення тіньових форм соціальної та економічної взаємодії на фоні глобалізаційних процесів та структурної перебудови вітчизняної економіки в напрямку розширення її взаємодії зі світовим господарством призвело до збільшення масштабів економічної злочинності, виникнення нових форм і способів учинення протиправних діянь в економіці. При цьому неухильно зростає кількість випадків використання при вчиненні економічних злочинів сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій (Інтернету, мобільного зв'язку) [1]. Особливу небезпеку в контексті появи нових видів злочинів у сфері економіки становить поява віртуальних форм розрахунків. Більшість фінансових операцій, учасниками яких виступають як фізичні, так і юридичні особи, сьогодні відбувається за допомогою Інтернету. Електронні системи кредитно-фінансових установ і банків, як потенційні об'єкти злочинного посягання, а також активне користування цими системами фізичними особами, стали природною причиною виникнення, існування та збільшення економічних злочинів з використанням сучасних інфокомунікаційних технологій. Тому контроль і втручання правоохоронних органів у цю діяльність вкрай важливе і доцільне [10, с. 204].

У зв'язку з цим усе більш актуальним стає питання вдосконалення методики й тактики діяльності оперативних підрозділів Національної поліції щодо протидії економічним злочинам з використанням таких способів організації роботи, які дозволять оперативним підрозділам законно, максимально швидко та з мінімальними ресурсними витратами отримувати оперативну та доказову інформацію, швидко її передавати на відстані, з можливістю її подальшої реалізації в оперативно-розшуковому та кримінальному провадженні. Такого ефекту можна досягти шляхом використання в діяльності наукомістких інноваційних методик, сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Роль сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій в оперативно-розшуковій діяльності кримінальної поліції визначається обсягом інформації про злочини у сфері економіки, яку можливо отримати в ході цієї діяльності. При цьому слід враховувати фактор уявної анонімності в інфор-

маційно-телекомунікаційних мережах, користувачі яких приховують свої справжні імена, використовуючи псевдоніми [3].

Не торкаючись організаційно-тактичних особливостей оперативного обслуговування об'єктів і галузей економіки підрозділами кримінальної поліції, за рахунок чого здійснюється ефективна протидія економічній злочинності, зазначимо, що оперативно-розшуковий аспект такого обслуговування розкривається в інформаційному забезпеченні оперативних підрозділів [4], що дозволяє отримати чітке або відносно чітке уявлення про злочинні наміри осіб, спрогнозувати розвиток майбутніх подій та планувати подальші заходи щодо протидії злочинності.

У свою чергу тактика отримання оперативної інформації про злочини у сфері економічної діяльності тісно переплітається з тактикою економічної розвідки, що посідає визначне місце в арсеналі засобів економічної безпеки. Адже з метою вивчення оперативної обстановки на об'єкті обслуговування та її оцінки на наявність інформації, що містить ознаки злочинів у сфері економіки, оперативні підрозділи проводять комплекс гласних і негласних заходів, більшість із яких має розвідувальний характер. Необхідність вжиття таких заходів зумовлена посиленням загроз з боку злочинної діяльності, новими можливостями та вимогами до потенціалу сил і засобів правоохоронної діяльності щодо протидії економічній злочинності [5].

Сутність економічної розвідки можна представити як різновид спеціальних заходів забезпечення економічної безпеки, що застосовуються в ОРД.

Тактика отримання економічної інформації оперативного характеру обумовлена як специфікою завдань підрозділів кримінальної поліції, так і особливостями економічної інформації, що представляє оперативний інтерес, що відрізняють її від оперативної інформації про злочини загальнокримінальної спрямованості. У свою чергу джерела даних про економічні злочини можна поділити на такі, що містять інформацію про будь-який злочин (універсальні), і такі, що містять інформацію, яка представляє інтерес лише в межах протидії економічним злочинам і не використовується при виявленні та припиненні інших (загальнокримінальних) злочинів.

Сучасні інформаційно-телекомунікаційні технології відіграють важливу роль в організації обліково-звітної діяльності банківських і кредитно-фінансових установ. Однак їх можливості не обмежуються завданнями організації документообігу в сфері банківської діяльності, а також бухгалтерського обліку та аудиту з використанням комп'ютерних технологій [6], в результаті проведення яких, дійсно, можна отримати відомості, які представлятимуть інтерес лише в рамках протидії економічним злочинам.

Так, контроль за доступом до комп'ютерних систем шляхом чіткої обліково-звітної діяльності зменшує ймовірність втручання у роботу цих систем програм-«вірусів». У подальшому в процесі розслідування фактів використання шкідливої комп'ютерної програми чи технічного засобу досліджуються такі джерела інформації: журнали обліку (робочого часу, доступу до

обчислювальної техніки, її збоїв і ремонту, реєстрації користувачів комп'ютерної системи чи мережі, проведення регламентних робіт); ліцензійні угоди та договори на користування комп'ютерними програмними продуктами, технічними засобами та їхню розробку, порівняння їх із діючими комп'ютерними програмами та технічними засобами; книги паролів, доступу до автоматизованої системи; накази та інші документи, що регламентують роботу установи і, зокрема, використання автоматизованої інформаційної системи, тощо [7].

Отримання інформації, що утворюється при використанні сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, передбачає застосування спеціальних технічних засобів та дотримання певного процесуального порядку, що забезпечує її доказове значення. Процесуальною формою пізнавальної діяльності негласного характеру при розслідуванні кримінального правопорушення є негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД), які, згідно ч. 2 ст. 246 КПК, проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу-злочинця, неможливо отримати в інший спосіб. НСРД «зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж» (ст. 263 КПК) та «зняття інформації з електронних інформаційних систем» (ст. 264 КПК) в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [8].

Незалежно від тяжкості злочину проводиться установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження (ст. 268 КПК), а також зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК України) [9].

Шляхом проведення негласної слідчої (розшукової) дії «установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу», можна встановити зв'язки осіб, що вчинили злочин, розшукати підозрюваного (обвинуваченого), вирішити широке коло інших завдань. У свою чергу пізнавальне значення негласної слідчої (розшукової) дії «зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж» може мати не лише зміст інформації, що передається каналами зв'язку, але й її емоційне забарвлення, фонова та інша інформація, що супроводжує мову. Крім того інформація, виявлена в засобах (мережах, системах) зв'язку, підлягає реалізації при проведенні слідчих (розшукових) дій, у пошуковій діяльності ОВС, а також для подолання протидії розслідуванню [10].

Процес виявлення та припинення злочину економічної спрямованості уточнюється та конкретизується залежно від того, яким способом і на які сфери функціонування економічної структури впливає злочинна діяльність.

Разом з тим важливо встановити всі обставини кримінальної події та інші дрібні деталі вчиненого за допомогою інформації, що міститься в облі-

ково-звітних документах. Тому важливим і актуальним завданням підрозділів ОВС по боротьбі з економічною злочинністю є виявлення метаслідів, а особливо слідів метадезінформування в сфері економічної діяльності, утворених у результаті використання інформаційно-телекомунікаційних технологій [11].

Автоматизовані комп'ютерні системи оперують у своїй роботі інформацією в бінарному вигляді, багаторазово змінюючи її форму та зміст. Саме через те, що інформація не є матеріальним об'єктом, а лише може бути матеріально зафіксована у різній формі, класичне розуміння слідів та процесу слідоутворення, у розрізі злочинів, що вчиняються в інформаційно-телекомунікаційній мережі, не є співвідносним. При цьому визначальна роль у процесі слідоутворення в комп'ютерній мережі належить процесу інкапсуляції – важливому інструменті об'єктно-орієнтованого програмування, що обмежує доступ до компонентів (методів і властивостей), які складають об'єкт, та робить їх приватними (доступними лише всередині об'єкта).

При вчиненні економічного злочину за допомогою застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій відбувається зміна матеріального стану елементів телекомунікаційної системи мобільного зв'язку або Інтернет, що утворює системи електронних слідів-відображень, придатних до сприйняття за допомогою відповідних програмно-технічних засобів. Це показує корисну властивість телекомунікаційних систем (мереж) щодо фіксації обліково-звітних даних про факт передачі та зміст переданої телекомунікаційними мережами інформації в формі електронного документа, завдяки чому цей процес можна назвати унікальним способом виявлення, попередження та припинення сучасних способів учинення злочинів у сфері економіки [12].

Зазначені технології мають перевагу в отриманні оперативними підрозділів кримінальної поліції по боротьбі з економічною злочинністю криміналістично значущої інформації при оперативно-розшуковому документуванні та розслідуванні кримінальних правопорушень, а тому повинні використовуватись під час виявлення, попередження та припинення злочинів цими підрозділами за конкретними напрямками, обумовленими виконанням завдань кримінального провадження, згідно визначеної КПК процедури шляхом зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем, а також встановлення контролю за місцезнаходженням злочинців з урахування специфіки протидії злочинам економічної спрямованості.

Говорячи про унікальну властивість обліково-звітних даних про факт передачі та зміст переданої телекомунікаційними мережами інформації, при використанні її за певним напрямком (в ОРС або кримінальному провадженні) слід враховувати криміналістичну цінність такої інформації, можливість її законного отримання та виходити з розвідувальних можливостей (стратегічного становища) оперативного підрозділу.

Таким чином, роль інформаційно-телекомунікаційних технологій у забезпеченні економічної безпеки є багатоаспектною. З одного боку вони ви-

ступують як інструмент виявлення та припинення економічних злочинів, з іншого – як засіб їх вдосконалення. Економічна злочинність має пряму залежність від характеру та темпів розвитку інформаційно-телекомунікаційного сектору та трансформується разом з ним як кількісно так і якісно. В зв'язку з цим першочерговим завданням оперативних підрозділів кримінальної поліції за для забезпечення ефективної протидії таким проявам є постійне оновлення тактично-ресурсного забезпечення своєї діяльності, здійснення постійної аналітично-розвідувальної роботи в економічному секторі та вдосконалення підготовки відповідних кадрів. Саме з цією метою у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ у 2016 році створено кафедру економічної та інформаційної безпеки, яка успішно проходить етапи свого становлення.

1. Всесвітній огляд економічних злочинів – 2011. Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pwc.com/ua/en/services/forensic/assets/gecs_2011_report_ukraine_ukr.pdf.

2. Савченко О.О. Оперативно-розшукова профілактика й розкриття злочинів у сфері діяльності банківських і кредитно-фінансових установ. Курс лекцій : (навчальний посібник) / Олександр Олександрович Савченко. – Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – 292 с.

3. Рижков Е.В. Інформаційно-телекомунікаційні технології у протидії злочинності: сучасні підходи до використання / О.В. Меживой, Е.В. Рижков // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 27 вересня 2013 р.). – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2013. – С. 135-138.

4. Ільницький О.В. Оперативне обслуговування об'єктів і галузей економіки підрозділами Державної служби боротьби з економічною злочинністю (ДСБЕЗ) МВС України / О.В. Ільницький // Віче : (теоретичний і громадсько-політичний журнал). – К., 2009. – № 22. – С.7-10.

5. Предборський В.А. Економічна безпека держави : (монографія) / Валентин Антонович Предборський. – К.: Кондор, 2005. – 391 с.

6. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту : (навчальний посібник) / С.В. Івахненко. – 4-е вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2008. – 343 с.

7. Виявлення та розслідування злочинів у сфері комп'ютерних технологій : (метод. рекомендації). http://www.naiou.kiev.ua/tslc/pages/arm/operatpr/metod_rek/r14.html.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Голос України від 19.05.2012. – К., 2012. – № 90-91.

9. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

10. Отримання інформації з телекомунікаційних мереж мобільного зв'язку та її використання у кримінальному провадженні : [науково-практичний посібник] / О.В. Меживой, О.І. Хараберюш, Д.В. Безруков, І.Ф. Хараберюш ; за ред. професора І.Ф. Хараберюша. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2013. – 297 с.

11. Савченко О.О., Новикова Н.І., Рижков Е.В. Основи економічної безпеки та попередження злочинів у процесі інвестиційної діяльності банківських та фінансових установ: Науково-практичний посібник / За заг. ред. О.О. Савченко. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 204 с.

12. Рижков Е.В. Отримання підрозділами ОВС по боротьбі з економічною злочинністю інформації про злочини у сфері економіки за допомогою сучасних інфотелекомунікаційних технологій /Е.В. Рижков/ Митна справа. Науково-аналітичний журнал, м. Одеса, № 2 (92). – 2014, частина 2, книга 2. – С. 194- 205.

Санакоєв Д.Б.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
ОРД та СТ ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Останніми роками споживчий ринок України почав збагачуватися фальсифікованими лікарськими та фармацевтичними препаратами, виготовленими з порушеннями технологічного процесу, та реалізованими з незаконним використанням товарного знаку. Обсяги незаконного обігу лікарських засобів (*далі – ЛЗ*) становлять, за даними експертів, 20-30 млн. доларів США. Зокрема, в Україні виявляли фальсифіковані ЛЗ як іноземного, так і вітчизняного виробництва. Найчастіше фальсифікують дорогі препарати, а також найбільш рекламовані ЛЗ, що входять до ТОП-10 найбільш підроблюваних і розрекламованих препаратів: Кетанов, Уролесан, Циклоферон, Омес, Доларен, Мезим форте, Фестал. Протягом 2013 року: «Л-лізину есценат», «Мукалтин», «Фезам», «Амізон», «Мезим-форте», «Фуросемід». Із сучасної номенклатури ЛЗ підробляють найчастіше антибіотики (42% від загальної кількості), гормональні препарати (до 20%) та найбільш рекламовані, зокрема Фестал і Мезим.

Протягом 2011-2016 рр. Держлікслужбою, у співпраці з НП, ДФС, СБ України, не допущено до споживача (знищено, утилізовано, повернуто постачальникам) близько 10 млн. упаковок лікарських засобів неналежної якості на загальну суму близько 285 млн. грн. (2432 найменування неякісних, фальсифікованих та незареєстрованих лікарських засобів) [1]. Так, лише наприкінці вересня 2016 року, під час обшуку працівниками прокуратури спільно з співробітниками кримінальної поліції ГУНП, УЗЕ НП, а також СБ України в Івано-Франківській області вилучено велику партію фальсифікованих ліків та обладнання (партія нерозфасованих лікарських засобів різних фармацевтичних торгових виробників та обладнання, яке використовували для виробниц-